

Мугъаррам айны ва Ашура гюнню сыйлылыгыны гъакъында

Гьюрметли дин къардашларым ва къызардашларым! Зулъ-гъижжа ай бусурман айланы ахырынчы айыдыр. Гетген йилны ичинде болгъан гюнагъларыбыздан барыбызны да Аллагъ гечсин. Гелеген йилны иман булан, берекет булан ва гъар бир яхшы ишлер булан оьтгермеге Аллагъу таала кемеке этсин.

АРСЛАНАЛИ ГЪАЖИ МОЛЛАЕВ,
ЯХСАЙ ЮРТНУ ИМАМЫ

Янгы йылыбыз Мугъаррам ай булан башланадыр. Мугъаррам ай сыйлы ай. Неге туюкул де бу айны ичинде Ашура гюн бар ва дагъы да Пайхаммарыбыз ﷺ бу айны гъакъындан айтгъан гъадислер де бардыр. Пайхаммарыбыз ﷺ булай айтгъан: «**Борч болгъан намазлардан сонг лап да сыйлы намаз – гече орта къылгъан намаздыр ва Рамазан айдан сонг лап да сыйлы ораза – Аллагъны айы Мугъаррам айны оразасы**» (Муслим).

Аллагъны айы деген сёзден бу ай нечик сыйлы ай экени англашыла. Дагъы да Пайхаммарыбыз ﷺ: «**Ким**

Мугъаррам айда бир гюн ораза тутса, отуз гюн ораза тутгъан йимик зувап болур», – деген (Табарани).

Бир керен Пайхаммарыбыз ﷺ Али асгъабагъа булай деп айтгъан болгъан: «**Эгер де сен Рамазан айдан сонг ораза тутмагъа сюе бусанг, Мугъаррам айны оразасын**

тут, гертиден де о Аллагъны айыдыр. О айны ичинде бир гюн бардыр, Аллагъ бирёвлени товбасын къабул этген ва башгъаланы да товбасын къабул этеген» (Агъмад, Насаи, Тирмизи).

3 БЕТ

ТАРБИЯ

Коччакълыкъ, рагъмулукъ ва чомартлыкъ

Чомартлыкъны кюрчюсю

Чомартлыкъны кюрчюсю, башгъалар учун нени буса да бир затны къурбан этип, къыйынылыкъны сезмейгенликер.

Олай да чомартлыкъны гъакъында булай айтгъан: «Чомартлыкъ – шо гъакъда башынга биринчилай ой гелгендокъ, нени буса да бир затны къурбан этивге гъазир болув». Муъмин Ад-Дакак булай айтгъан: «Бай адам ярылгъа бере буса, шо чомартлыкъ гъисапланмай.

Чомартлыкъны маънасы тарчыкылы адам мадарлы гишиге берегенликдедир». Къудратлы Аллагъ булай айтгъан (маънасы): «**Мадинада яшайгъанлар, маккалылар гелгинче де, оьзлеге Маккадан гечегенлени сюегенине мекенли инана болгъан, ва олагъа берилеген мал-матагъдан бакъгъан якъда гъажатлыкъ барны гъис этимей биз деп билдирген, гъакъыкъатда буса оьзлер тарчыкылы гъалда болгъан. Дюньялыкъ байлакъгъа бакъгъан якъда оьзлени сутурлугъун енгенлер шолар яшаву алгъа гетгенлердендир**» (сура «Аль-Хашр, аят 9».

БЕТ 5

НАСИГЪАТ

Рагъмулукъну ва чомартлыкъны къыйматы

Бусурманланы анасы Аиша айтып белгили болгъан кюйде, Расуллагъ ﷺ булай деген: «**Чомарт адам Къудратны Еси Аллагъгъа, адамлагъа, женнетге ювукъ ва жагъаннемден арек. Къызгъанч адам буса Къудратны Еси Аллагъдан, адамлардан, женнетден йыракъ ва жагъаннемге ювукъ. Авам, тек чомарт адамны Къудратны Еси Аллагъ, сужда къылыв булан машгъул, тек къызгъанч адамдан эсе, кеп сюе**». Пайхаммар ﷺ дагъы да булай айтгъан: «**Береген къол, алагъан къолдан эсе, яхшы**».

6 БЕТ

ТАРИХ

Абурлу адамларыбызны унутмайыкъ!

Асрулар бою бизин миллетни, оьзге халкъланыки йимик, оьз оьктемли, абур-сый къазангъан, анадаш ватанына гъакъ юрекден къуллукъ этген адамлары кеп болгъан. Амма бирлени атлары сакъланып къалгъан буса, башгъаланыки, унутлуп бара. Бугюн биз охувчуларыбызны шолар уллу адамларыбызны бириси, этген ишлери булан халкъыны абурун да, сюювюн де къазангъан яхсайлы Абдулвагъап гъажи Дыдымов булан таныш этмеге сюебиз.

Тарих-адабият ахтарывлар гёрсетеген кюйде, Абдулвагъап гъажи Дыдымов Темиркъазыкъ Кавказны халкъларыны милли патриот-интеллигенциясыны лайыкылы вакили болгъан ва оьз Ватанына гъакъ юрекден къуллукъ этген, оьзюню бары да жыйгъан-жыйгъанын халкъыны милли ва ругъ якъдан оьсдюрюв ишине харжлагъан.

Яхсай музейде 1913-нчю йылда чыкъгъан сурат сакълангъан. Юртулар шо сурат сыйлы эсделик деп гъисап эте. Суратда 30-дан да артыкъ улангъаш ва 15 абурлу, уллу эргиши бар. Суратда чыкъгъан адамланы наслулары хабарлайгъан кюйде, шо сурат охув йыл битгенде Абдулвагъап гъажи ни харжы булан къурулгъан мадрасаны алдында чыкъгъан болгъан.

4 БЕТ

Алимлени жыйыны

2 БЕТ

Ичкини заралы

3 БЕТ

Намаз къылагъанда...

4 БЕТ

Оьзюнгню авлетингни унутма!

5 БЕТ

Дагъыстанны муфтиси алимлер булан ёлугъув оьтгерди

Сентябрь айны 27-нде Магъачкъалада Дагъыстанны муфтиси Агъмат гъажи Абдулаевни ёлбашчылыгы булан алимлер, имамлар, ярыкъландырыв бёлуклени башчылары булан ёлугъуву болду. Жыйында оьтген йылны ичинде ругъанилер этген ишини жамы чыгъарылды, олай да гележек йыл учун да гёз алгъа тутулгъан умутланы гъакъында айтылды.

Булай жыйынлар гъар йыл гъаж кылывдан сонг оьтгериле. Агъмат гъажи Абдулаев сыйлы ерлерден къайтгъан алимлеге ва бары да оьзге дагъыстанлылагъа гъажы къабул болмакъны ва бары да гюнагълары гечилмекни ёрады.

Ёлугъувда хыйлы тюрлю масъалалар арагъа салынып ойланылды. Шоланы арасында межитлерде ва мадрасаларда низамны, тарыкъ-гергени, тазалыкъны, от тюшювден сакъланыв гъалны гъакъында айтылды. Межит жамиятларыны вакиллери яшав гъалы, бир-бири булангъы аралыкълары, масъалалары да эсгерилди. Бу якъдагы ишни башын тутмагъа Магъаммат Магъамматов дейген алимге тапшурулду.

Муфтиятны намазны тюз кылывгъа ва секет телевге багъышлангъан ишлерин юртеген жаваплы къуллукъчу, муфтиси орунбасары Магъаммат гъажи Мангуев оьз гъа-

ракатыны гъакъында тындырыкълы кюйде хабарлады. Бу йыл буса, оьлюню ахыр ёлуна салыв ишлеге байлавлу айрыча айтылажакъ, агъамият берилежек. Мунда хаталар йибермеге ёл кьоймагъа ярамас.

Оьзге масъалалар булан бирче рагъмулукъну гъакъында да кёп айтылды. Бу тармакъда этилеген гъаракат натижалы экени яшыртгъын туюл ва йыл сайын артып тербей. Муфтиси орунбасары Магъди гъажи Мутаилов айтгъан кюйде, Дагъыстанны шагъарларында ва районларында «Инсан» деген рагъмулу фонд хыйлы иш этген. Алдындагы йыл Дагъыстанда кылыкъланы я х ш ы л а ш д ы р ы в у н у Йылы деп билдирилген эди, шону натижасы ачыкъдан гёрюне. Амалсыз яшайгъанлагъа кёмек ялгъамагъа сюегенлер шайлы артгъан, рагъмулу ишлер кёп болгъан.

Магъачкъала шагъардагы бир жума межитни имамы Магъамматшамил гъажи Мирзаев республикада яшайгъан хыйлылар «Благонравие праведников» деген китапгъа гёре оьтгерилеген конкурсда жакъ кюйде ортакъчылыкъ эте ва оьр даражада билим гёрсете, деди. Тюз кюйде тарбиялангъан наслу – гележегибиз яхшы болургъа умут.

Дагъыстанны муфтиси жыйылгъанлар да, оьзгелер де оьсюп гелеген наслуну тарбиялаува, ожакъдагы деп-сыйгъа агъамият бермеге герекини гъакъында айтды. Агълюню башы янгыз акъча къазангъан булан дазуланып къалмай, инг башлап уьндеги низамны ва тарбиялауу гъайын этмеге тарыкъ. Ол этмесе, хоншусу шо авараны башына алмас чы.

Муфтият республикада болгъан хатабалагъа кыйгъырыша

Артагъы гюнлерде республиканы ёлларында бир-нече уллу аварияда кёп оьлгенлер болду. Шо гъакъда Дагъыстанны муфтияты оьлюлени кьардашларына ва ювукъ адамларына къайгъырышагъанын билдире.

25-нчи сентябрде «Магъачкъала-Буйнакск» трассада эки авария болду, натижада етти адам гечинди. Ондан къайры дагы да он уьч адам яраланып, азарханалагъа туюшду.

Дагъыстан муфтият республиканы ватандашларын, олай да бизге къонакълай гелгенлени, машин гъайдавчуланы ва яв юрьюгенлени ёл юрюшню низаманы къатты кюйде сакъламагъа, бирев-биревге рагъмулу ва абурлу болмагъа чакъыра. Кавказ халкъланы арасында сапарчыгъа ёл бермек не заманда да яхшы, макъталгъан ишлерден санала гелген.

Машин инсан учун къоркунчукъ гелтирмеге болагъан алат, шо саялы огъар сансымай янашыв, ёл низамны пешемейгенлик уллу хатар-

лагъа гелтирмеге бола. Шариат гёрсетеген кюйде, эгер адам оьзюн биле-биле туруп къоркунчул гъалгъа тартытып, оьлюп гетсе, ол оьз оьзюн оьлтюргенге санала (шолайлыкъдан Аллагъ сакъласын). Шолайлыкъ машин гъайдавчугъа да, яв юрьюгенге тие.

Болгъан иш республика учун уллу къайгы, яман хабар болду. Дагъыстанны муфтияты болгъан хатабалагъа кыйгъырыша, сав къалгъанлагъа Есибиз Аллагъ савлукъ берсин, деп тилей. Барыбыз да булай ишлеге агъамият бермеге тарыкъбыз. Гъар ким де, я олай, я булай ёл юрюш булан раслаша, ону орткъчысы бола, шо саялы барыбыз да гъали де, энниден сонг да, сакъ болмагъа тарыкъбыз, белгиленген ёл юрюшню низаманы сакълангъа борчлубуз. Дагы ёгъесе Есибиз Аллагъны алдында Сорав алынагъан Гюн жавап бермеге туюшежек, онда шо саялы къатты кюйде жавап бермеге тарыкъ болажакъ.

Спортсменлеге багъышлангъан мажлис

23-нчю сентябрде Магъачкъаладагы баш жума межитде жума намаз кылынган сонг, дагъыстанлы спортсменлени гюрметине мажлис оьтгерилди. Бразилиядагы Рио-де-Жанейро шагъарда болгъан Олимпия оюнларда бизин якълы спортсменлер ажайын натижалар гёрсетмеге болду.

Дагъыстанны муфтияты онгаргъан бу мажлисте хыйлы адам ортакъчылыкъ этди. Гелгенлени арасында Сайт-Мугъаммат Абубакаровну атындагы фондну директору Хасмугъаммат гъажи Абубакаров, Дагъыстан ислам университетни ректору Мугъаммат гъажи Абдулаев, республиканы белгили спортсменлери.

Спортсменлени кьаршылай туруп, мажлисни юртеген межитни имамы Идрис гъажи Асадулаев жыйылгъанлагъа Ислам дин учун спорт булан машгъул болув нечик даражада экени ва бусурманланы яшавунда спорт не йимик ерни тутагъаны гъакъында айтды.

– Пайхаммарны ﷺ хыйлы гъадислеринде айтылагъан кюйде, бусурманлар спорт булан машгъул болса яхшы, неге десе шолайлыкъ кьаркъарагъа гюч бере, ругъну да чыныкъдыра. Рио-де-Жанейродагы ярышларда уьстюню кюйде ортакъчылыкъ этген дагъыстанлы спортсменлер бизин бек сюндюрдю. Олар сав дюньягъа белгили болду ва ватаныбыз Дагъыстанны да танылду этди. Аллагъны Элчиси ﷺ гъадисинде булай айтгъан: «Аллагъны алдында гючлю бусурман осалындан эсе артыкъ яяву. Амма экисинде де яхшылыкъ бар», – деди оьз сёйлевюнде Идрис гъажи.

Ондан сонг чыгъып сёйлеген олимпия оюнланы боксдан чемпиону Гъайдарбек Гъайдарбеков да спор-

тсменлеге баракала сёзлер айтды. «Дагъыстан халкъны ончакъгы сюндюрюп болгъаны уллу абурлукъгъа ва гюрметге лайыкълы», – деди ол.

Чыгъып сёйлеген спортсменлер ва тренерлер Яратгъаныбыз Аллагъгъа шюкюрлюк этмеге тарыкъ ва спорт булан машгъул болмагъа пайдалы экени гъакъында кёп айтды. Спортсменлерибиз гёрсетеген яхшы уьлю оьсюп гелеген наслугъа яхшы якъдан таъсир этежек деп де эсгерилди.

Терен гъакъылы тамаза Хасмугъаммат гъажи имамланы ва асгъабаланы кьоччакълыгыны ва эркекли-

гени гъакъында хабарлады. Олай да олар барысы да бек саламат адамлар болгъанлар. Оьсюп гелегенлер шоланы яшавуну, этген ишлерине кьараса, ахтарса, билсе хыйлы якъдан пайда алмагъа болур. Ол кьошгъан кюйде, уьстюнюкге етишгенде саламатлы къалмакъ, герти спортсменге хасият ва ону герти ругъ оьрлюгю.

Мажлисте чемпионлагъа ва оланы гъазирлеген тренерлеге хыйлы йылы сёзлер айтылды, ёравлар этилди. Оьз гезигинде спортсменлер де булай исси кюйде оьзлени кьаршылагъаны саялы ва якълагъаны саялы муфтиятгъа баркала билдирди.

муфтиятны атындан Идрис гъажи Асадулаев спортсменлеге эсделик савгъатлар тапшурду.

Рагъмулукъ иш токьталмай

Дагъыстанда «Инсан» деген рагъмулу фондну гъакъында эшитмеген ёкъдур. Аз заманны ичинде хыйлы харлылагъа кёмек этмеге болгъан бу фонд абур къазангъан, адамлагъа этмеге болгъан яхшылыкъланы этмеге гъаракат эте.

Башдан тутуп «Инсан» пакъыр яшайгъанлагъа ашамлыкъ сурсат булан кёмек этмеге машгъул. Осал яшайгъанланы сиягълары этилип, гъар ай олагъа инг тарыкълы продукталар оьлешине.

Бара-бара фонд оьз ишин гелгешдире, этеген кёмегин оьзге тармакълагъа да йамагъа башлай. Шолай арт вакътилерде «Инсан» деген рагъмулу фонд авур авруйгъан яшлагъа медицина якъдан кёмек этмек учун, харж жыймагъа башлагъан. Аслу гъалда шо янгы тувгъан нарысталар ва оьсюп гелеген яшлар. Аврувун сав этмеге гючю чатмайгъан шолай яшланы ата-анасы бу фонддан кёмек излей.

Олай да фонд булан кёмек янгыз къалгъан къартлагъа, етимлеге, тул къатынлагъа, кёп яшлы агълюлеге ва янгыз яшларын оьсдюреген аналагъа этиле.

Чакъда бир фондгъа адамлар гелип, кёмек гъисапда 200 минг, 500 минг манат бермекни тилей.

Амма фондну шолай тилев булан гелгенлеге кёмек этмеге имканлыгы ёкъ. Рагъмулу жыйымлар, акъча топлав ашдан языкълагъа, аврувдан сав болмагъа кьарап харж ёкъдан инжинип турагъанлагъа, авур гъалдагы янгыз яшайгъан къартлагъа, тул ва яшларын эрсиз тарбиялайгъан къатынгишилеге кёмек этмеге юрлюе. Муна шолай адамлар учун «Инсан» деген фонд кьурулгъан.

Фондну къуллукъчулары республиканы ватандашларына, «Инсан» не учун яралгъанны, кимлер учун ва нечик гезиклерде кёмек этегенин белгилей, оьз программалары барын айта. Оьзге гезиклерде, къыйынлы гъалдагъылагъа, борчлары барлагъа фондну кёмек этмеге чоласы ёкъ. Мунда инсан лап четим, лап авур вы къыйынлы гъалгъа тарыгъанда эсе оьзге гезиклерде кёмек этмеге имканлыкълар ёкъ.

Олай да билдирилген кюйде, Магъачкъалада процентсиз акъча береген банклар ёкъ.

Мугъаррам айны ва Ашура гюнню сыйлылыгыны гъакъында

1 « О гюн де, къардашларым, гъадисде айтылынагъан Ашура гюндюр.

Аллагъ о гюн Озюню сыйлы пайхаммарларына кѣмек этгендир, о гюн гъакъ да ва ялгъан да ачыкъ болгъандыр.

Аллагъу таала Ашура гюн атабыз Адам пайхаммарны яратгъан, шо гюн женнетге де гийиртген ва хатасына этген товбасын да Ашура гюн къабул этген. Аршны, Курсну, кѣклени-ерлени, айны, гюнню, юлдузланы, женнетлени Аллагъ Ашура гюн яратгъандыр. Дагъы да Ашура гюн Ибрагъим пайхаммар тувгъан, шо гюн отдан да къутулгъан. Муса пайхаммарны ва ону булан Аллагъу инангъанланы Фиръавундан Ашура гюн къутгъаргъан ва Фиръавунну да, ону асгерин де денгизде гъалек этген. Дагъы да Ашура гюн Иса пайхаммар тувгъан, шо гюн Аллагъ ону кѣклеге де гѣтерген. Идрис пайхаммарны Ашура гюн Аллагъ уллу даражалагъа гѣтерген. Нугъ пайхаммарны гемеси Жуди деген тавда Ашура гюн токътагъан. Сулайман пайхаммаргъа шо гюн уллу пачалыкъ берилген.

Юнус пайхаммарны шо гюн уллу чабакъны къурсагъындан чыгъаргъан. Юсуп пайхаммарны къуюдан да чыгъаргъан. Аййуб пайхаммар сынавлардан къутулгъан. Ва биринчи кѣкден ерге тюшген янгур Ашура гюн болгъан.

Муна шулай сыйлы адамланы тилѣвлерине жавап берип, товбаларын къабул этип, Аллагъу таала олагъа кѣмек этген, уллу даражалар да берген. Биз де шо гюн ораза тутуп, товбалар да этип, Аллагъу ялбарып тилесек, дуалар этсек, бизге де Аллагъу кѣмек де этежек, тилѣвлерибизге жавап да бережек.

Аллагъу таала Ашура гюн шулай сыйлылыкълар берген саялы, Аллагъу шокюр этип пайхаммарлар шо гюн ораза тутгъанлар. Пайхаммарыбыз ﷺ: «Сиз Ашура гюн ораза тутугъуз, о гюн олай гюндюр пайхаммарлар ораза тутгъан. Сиз де ораза тутугъуз шо гюн», – деген (Ибн Аби Шайба). Пайхаммаргъа ﷺ Ашура гюнню гъакъында сорагъан заманда, о: «Ашура гюн ораза тутмакъ, гетген бир йылны гюнагълары-

на каффаратдыр», – деген (Муслим). Шо гюн ораза тутмакъ булан гетген бир йылны ичинде болгъан гюнагълардан чайылабыз. Бир гюн алда ва бир гюн артда Ашура гюн булан ораза тутма да яхшы.

Дагъы да Ашура гюн агълосюню гѣнгюн алмагъа, сюндюрмеге яхшы бола. Пайхаммарыбыз ﷺ булай айтгъан: «Ким Ашура гюн агълосюне эркинлик этсе (сюндюрсе), Аллагъу огъар сав йылгъа эркинлик берир» (Табарани,

Байгъакъи). Суфьян ибн Уяйнат «Шу гъадисни бир нече йыл сынап къарадым, шону гертиден де шоллай тапдым», – деген. О саялы къардашларым, Ашура гюн ата-анабызны, агълубюзюню, пакъырланы, къардашларыбызны, хоншуларыбызны гѣнгюн алып, сюндюрмеге къаст этейиклер. Биз булагъа яхшы болсакъ, Аллагъу бизге де яхшы болур.

Ахырда да бир хабарны эсгерейим. Пайхаммарыбыз ﷺ асгъаплары да булан Мак-

кадан Мадинагъа гъижра этип гелгенде, Мадинадагъы жугъутлар Ашура гюн ораза тутгъан болгъанлар. Пайхаммарыбыз ﷺ булагъа: «Сиз ораза тутгъан гюн не гюндюр?» – деп сорагъан. Булар: «Бу гюн бек уллу гюн, Аллагъу таала къутгъарып, Фиръавунну да, ону асгерин де денгизде бокъурлатып гъалек этген гюн», – деп жавап берген. «Шо саялы Муса пайхаммар Аллагъу шокюр этип, шо гюн ораза тутгъан. Биз де шо саялы ораза тутубуз», – деп жугъутлар англатгъан. О заман Мугъамат Пайхаммар ﷺ: «Сизден эсе биз тийишлибиз ва ювукъбуз Мусагъа», – деген. Озю де ораза тутгъан ва асгъаплагъа да буюргъан ораза тутугъуз деп (Бухари, Муслим).

Къардашларым! Аллагъу таала бизге кѣмек этсин шу айны ва Ашура гюнню сыйлылыгъын да билип, Аллагъуны разилигин алагъан яхшы амалланы этмеге. Янгы йылыбызны яхшы амаллар булан башласакъ, шону береке-ти сав йылгъа тиежек, Аллагъу буюрса.

БИЛМЕГЕ ТАРЫКЪ

Ичкини заралы

Гъалиги заманда кѣплер эсиртеген ичкилени кѣп къоллай. Ону заралыны ва Ислам динни спиртли ичкилеге байлавлу янашывуну гъакъында ислам дин газетлерде, журналларда ва китапларда аз язылмагъан. Тек, бизин дин алимлери, имамлар нечакъы къаст этсе де, эсиртеген ичкиге байлавлу къадагъаны къюрчю маънасы бир тайпа адамлагъа етишмей, етише буса да, шону себебине ва заралына тюшюмме суймей. Бир тайпалар буса башгъа гирмейген къайдагъы затланы сѣйлей: ичме ярамай буса, спиртли ичкилени неге чыгъаралар? Яратылагъан гъар затны къолланагъан ери бола, ва Къудратны Еси не зат учун чыгъарылагъанни гѣрсетген, бусурманлагъа къоллама ва пайда алма не зат ярайгъаны ва не затдан сангланма тюшегенни де токъташлыргъан.

Эсиртеген ичкиден нечик бола?

1. Акъчаны ва заманны харжлав. Шо акъчагъа харлылагъа, масала, ярлылагъа, етимлеге, студентлеге не буса да бир зат, аврулагъа дарман алагъанни орнуна, гиши ачысув алмакъ учун тюкенге бара ва къыйналып къазангъан акъчаны бере.

2. Къаркъарагъа болагъан зарал. Ашкъазанда яра болув ва о оърчюв гастрит, панкреатит йимик аврулар тувулуна, ичкини таъсирине тюшюв бола; эси осаллаша, юреги ва къаркъарасы бузукълаша ва шоллай оьзге тюрлю нукъсанлыкълар тувулуна.

3. Эсирген адам – айланадагъылар учун балагъ. Эсирип машин гъайдайгъанланы айыбындан нечакъы хатабалагъ бола! Эсирген адам адатлы гъалда къалмагъалчы бола, кѣп сѣйлей, эрши калималар айта, ябушувну пелекетин сала.

4. Ичме ярамай буса, эсиртеген ички не учун яратылгъан? Яратылгъан бары да затланы пайдаландырма изну берилмей, белгили дазулар бар. Мисал учун,

емишлени савлукъ учун пайдасы бар, тек, оланы татывундан лезет алмакъ учун, биз ят адамланы бавларына гирме герекмейбиз чи. Эгер биз шоллай этсек, бавну еси бизин такъсырлар.

Бизин англавубуз ва яшав далиллер токъташдырагъан кюйде, эсиртеген ички савлукъ учун зараллы.

Кѣплер спирти булангъы ичкини аз

оьлчевлерде ичме ярай деп токъташдыра. Тек инсан жаны булангъы гючсюз жан, бир аякъны ичсе, бирдагъыны сюер, шолалыкъда эсиргинче ичер.

Эсте алма къарасакъ, аз оьлчевде ичегенллени кѣп аз табарбыз. Адамланы кѣбюсю иче буса, эсиргенче иче.

Эсиртеген ички савлукъгъа пайдалы деп гъисап этив, масала, къызыл чагъыр, шо – янгылыш пикру. Шо адашыв, нечик чи, Пайхаммарны ﷺ гъадислерини бирисинде булай айттыла: «Къудратны Еси Аллагъу мени уьмметим учун къадагъа этген затгъа сав этеген затланы къошмагъан». Яни, ашамакъ ва ичмек учун гери урулагъан затлар дарман болуп болмай.

5. Лап аслусу – шо Къудратны Есини къадагъасы. Мугъамат Пайхаммар ﷺ хамр булан байлавлу он журалы адамланы налатлагъан: болдурувчу ва заказчы, ичеген ва гелтиреген, кимге гелтирелер ва ким тѣгѣ, ким сата ва хайыр ала (хамрдан), ким сатып ала ва кимге ала» (Ат-Тирмизиден ва Ибн Маджадан тапшурулгъан).

Ибн Аббас билдиреген кюйде, Расуллагъ ﷺ булай айтгъан: «Мени уьстюме Жабрайыл гелип, булай айтды: «Гъей Мугъамат, Аллагъу чагъырны да, ону сыгъагъанни да, ким учун чыгъарылагъанни да, шону элтегенни де, кимге гелтирилгенни де, ону ичегинни де, оланы ичирегенни де налатлагъан!»

Ибн Умар билдирген кюйде, Расуллагъ ﷺ булай айтгъан: «Аллагъу чагъырны да, ону сыгъагъанни да, кимге сатылагъанни да, ону элтегенни де, ону сатагъанни да, сатып алагъанни да, шондан къазан-

гъабанны ашайгъанни да, ону ичегенни де, ону ичирегенни де налатлагъан!»

Бусурман адам учун яшавну бир къайдасы бар – Яратгъаныбызны разилиги булангъы яшав. Къудратны Еси къадагъа гъисап этеген затгъа бир зат да ва бирев де изну берип болмай.

Аллагъуны пурманына къулакъсмайгъанланы даражасы жанлы оьзге затланы даражасындан тѣбенде болажакъ. «Олар (Аллагъуны пурманына къулакъсмайгъанлар) гъайванлар йимик, гъатта олардан да тѣбенде» (сура «Араф», аят 179). Ибн Абу Дуния булай хабарлагъан: «Мен эсирген бин адам йыгъылгъан кюйню гѣрдюм. Ол ерде ятгъан ва ону къусугъу геле эди. Уьстюне ит гелип, ону авзун ва сакъальн ялады. Эсирген адам буса: «Гъей мени хожайным, оьзюнгюню явлугъунну нас этме», – дей.

Сѣзсюз кюйде, инсан нечик буса да яралмагъан. Некъадар, ол оьр муратлар учун – Къудратны Есине къулдукъ этмек учун яралгъан. Къудратны Еси булай айтгъан: «Сиз Биз сизин нечик буса да яратгъан, ва сиз гѣтере бизге къайтмажакъбыз деп гъисап этемисиз?» (сура «Муьминун», аят 115).

«Инсанланы да, жинлини де олар Магъа сужда къылсын учун Мен яратгъанман» (сура «Зарият», аят 56).

Къудратны Еси Аллагъу адамланы гъюрметли жанлы затлар этип яратгъан. Ол олагъа гъар тюрлю яхшылыкъларын берген. Яратгъаныбызгъа нечик разилик билдирме тюшегенни гъакъында ойлашма тарыкъ!

РУСЛАН СЕФЕРОВ

Абурлу адамларыбызны унутмайыкъ!

1 « Суратда ол оъзю абурлу адамланы ортасында олтурган, ону эки де янында мадрасада ишлеге Бахчасарайдан чакъырып гелтирген Гюсейин-апенди, яхсайлы Темирсолтан къади, Абдурагим молла, шолай да Тебенкъазанышдан чакъырылган Абусупьян Акаев. Артдагы сыдрада орталыкъда Нугъай Батырмурзаев ва Къазандан чакъырылган тарихни ва географияны учители Исхакъ-апенди токътаган. Оланы эки де янында шаирлер Манай Алибеков ва Абдурашит Арсланмурзаев бар.

Яхсайдагы мадраса пачалыкъ охув ожакъ тююл, янгыз Абдулвагап гъа-

Суратда: Абдулвагап гъажи Дыдымов

жи йимик ярыкъландырывчуланы ва патриотланы къасты булан ишлейген идара болган. Республикада ва ондан тышда атлары белгили Алимпаша Салаватов, Абдулвагап Сулейманов ва оъзгелери шо мадрасада охутган ва билим алган. Онда дарслар шо вакътиге хас къайдада юрюле: Аллагъа къулулукъ этивден къайры да тарихден, географиядан, математикадан ва оъзге дарслар юрюле болган. Мадрасаны битдиргенлер айтаган кюйде, онда юрюлеген дарсларда гъатта лап гиччи яшлагъа да англашылагъан кюйдеги тил булан генг маълуматлар бериле болган.

Абдулвагап гъажи ва ону булан ишлейгенлер оъсюп гелеген наслу оър даражада билим алсын деп чалыша, шо саялы да мадрасаны чалышывун материал ва къурум якъдан иштагъландырмагъа туврадан-тувра къаст этген. Бара-бара шо охув ожакъ умуми билим береген совет орта школагъа айланган. Тек мадраса деген ат узакъ йыллар таймай турган.

Абдулвагап гъажи ни таныш-билиши онча да кеп, байлавлулары онча да генг болган, гъатта огъар байлавлу айрыча ахтарыв теманы алмагъа да ярай эди. Ону булан байлавлу болдурмакъ оъзю учун уллу оърлюк деп гысап этеген адамланы арасында Дагъыстанда ва Темиркъазыкъ Кавказда белгили болган Абусупьян Акаев, Али гъажи Акъушалы, Жалал Къоркъмасов ва оъзгелери болган.

1905-нчи йылда огъар шайых деген ат берилген. Шондан алда да ол шайых деген атны алмагъа рази болмай

кеп йыллар турган. Дагъыстанда ва савлай Темиркъазыкъ Кавказда ону мюрютлерини санаву бир нече минг адамгъа етише болган.

1917-нчи – 1918-нчи йылларда Нугъай Батырмурзаев Яхсайдагы шо мадрасада дарс берген. Абдулвагап гъажи огъар бары да якъдан кемеке этген. Зайналабит Батырмурзаев редакторлукъ этген «Танг Чолпан» деген журналны да гъар якъдан якълай болган.

Ата юрту Яхсайдан тышда да шайых этген рагъмулу ишлер белгили. Мисал учун, ону оъз сиптечилиги ва туврадан-тувра ортакъчылыгы булан Дылымда мадраса ачылган. Мычыгышда да, Къабартыда да Абдулвагап гъажи ни яхшы таний болган.

Абдулвагап гъажи ни бек адилли кылыгы болганлыгынын гёрсетеген бирдагы бир гиччирек мисал. Большевиклер булангы аралыкъларда идеология якъдан разисизликлер тувулганлыгына да къарамайлы, 1919-нчу йылы ахырында ва 1920-нчы йылы башында шайых уыч айны узагында Жалалутдин Къоркъмасовну оъзюно подвалында Бичераховну савутлу астерлеринден яшырып турган. XI Армия Къызларны ювгъуна гелгенде Абдулвагап гъажи оъзю арбасы булан революционерни Терик оъзенге етишдирген. Шонда Ж.Къоркъмасов, динагъюню опуракъларын гийип, къайыкъ булан оъзенден чыкъган ва шолайлыкъда оълумден къутгъарылган.

Шо йылларда яла ябувлар булангы кагъызланы алып охуй болганлар. Оланы бирисинде булай язылган: «Дагъыстанда, Мычыгышда, Ингушетияда, Къабарты-Балкъарияда шайых, динге къулулукъ этегенлер булан генгешлер оытерип, оланы арасында совет гъукуматгъа къаршы англагъы ишлени юрюте... ону сиптечилиги булан Яхсайда мадраса ачылган... Ону тилевоне гёре, белгили шайых Али гъажи Акъушалы мадраса учун Пюбденден муаллим йиберген. Гоцинскийни армиясына къошулмагъа чакъырывлар этген, 1927-нчи – 1929-нчу йылларда ону уюне 15-20 мюрют динагълю геле болган...»

Шо себепден ол 1930-нчу йыл 18-нчи февральда тутулган. Шо йылы 25-нчи майында А.Дыдымовну 5 йылгъа Темиркъазыкъ элге йибермек деп къарар чыгъарыла. Прокурор да шогъар разилик бере. Кюйге къарагъанда, чыдамагъа болмай оылер деп, оланы эсине геле болгандыр. Тек шоланы умутларына да къарамайлы, тамаза сав-саламат сюрдюню йылларын да битдирип, къайтып гелген. Къайтгъанда ол Мычыгышда токътаган. Шонда ону абуру Дагъыстандан эсе аз болмагъан, бу тамазаны ондагылар да яхшы таний болган. Тек мунда да 1937-нчи йылда шо алдагы йимик айышлавлар булан экинчилей туталар. 1937-нчи йыл 10-нчу декабрде Чечен-Ингушетияны НКВД-синде алдагы йимик «уычев» ону 10 йыл болжал булан туснакъ этмек деп гъукму чыгъара. Кеп йылланы узагында инжинген, къавшалган бу тамазаны уллу болган къаркъарасы шогъар чыдамагъан.

АРСЛАНАЛИ ГЪАЖИ МОЛЛАЕВ,

ЯХСАЙ ЮРТНУ ИМАМЫ

Ибадат

Намаз кылагъанда этме тюшмейген затлар

1. Намаз кылагъанда гъажатсыз эки якъгъа къарама.

2. Тыш гёрюнюшюне ва опурагына тергев берме (тек къаркъарагъа ябушган опуракъны аста булан айырма ярай).

3. Себепсиз бармакъларын кычыртма.

4. Суждагъа барагъан ертеги ташланы тайдырма.

5. Бичимин тутма.

6. Бир ерин бир яда эки керен хашыма (эгер де намазны заманында бурну акъма башласа, шону сибирме гереке, намаз кылынагъан ерни нас этме къойма тюшмей).

7. Кюрчюсюз кюйде, аякъланы чатырашдырып салма.

8. Башгъа адамны бетине къарап намаз кылма.

9. Янагъан кёмюрге яда отгъа къаршы токътап намаз кылма.

10. Оъзюню алдында шартлы дазуну (сутра), эгер намаз кылагъан адамны алдындан жанлы затлар оытме бола деген шеклик бар буса (не буса да бир предмет сутра болма бола), белгилемей туруп, намаз

бакъма гереке.

18. Жамият намазны заманында ал сыдрадагы бош ерни елевню гери урма ва шо ерни бош къойма ярамай.

19. Къабурну къаршысында туруп намаз кылма ярамай.

20. Перде булан ябылмагъан насланы алдында кылма ярамай.

21. Къатынгишлер булан бир сыдрада туруп кылма ярамай.

22. Гелеген яравну басылтып намаз кылма ярамай.

23. Сужда битгенде, къоллардан алда ерден тобукъларын айырма ярамай.

24. Сужданы заманында ерден бир бутун айырма ярамай.

25. Имамдан алда рукугъ этме ярамай.

26. Имамдан алда рукугъдан къайтма ярамай.

27. Имамдан алда сужда этме ярамай.

28. Имамдан алда суждадан къайтма ярамай.

29. Сужда кылагъанда, тобукъларындан эсе алда, себепсиз къоллагъа таянма ярамай.

кылма ярамай.

11. Созулма.

12. Эснеме.

13. «Аттагъият» охулагъанда, аякъланы бармакълары ерге тиегенде, табанларында олтурма.

14. Аякъларын тешюне иелтип яда къолларына таянып, сом ерлерине олтурма.

15. Янгы ва яхшы опурагы бар тура, эсги ва яман опуракъ булан кылма.

16. Башына зат гиймей кылма (амма намаз кылагъан адам шону билмей эте буса, шо ёлгъа гете).

17. Сужда кылагъанда да, ондан сонг да къолланы ва бутланы бармакълары бакъган якъланы алышдырма ярамай – олар кыблагъа

30. Себепсиз кюйде ерге яда тамгъа таянып, турма ярамай.

31. Намаз кылагъанда мангалайындагы топуракъны сыйпама ярамай.

32. Сужда кылагъанда мангалайы булан тююл себепсиз чалма булан ерге тийме ярамай.

33. Къол байлама эретургъанда себепсиз тамгъа таянма ярамай.

34. Себепсиз бир аякъдан турма ярамай.

35. Жамият намазны заманында янгыз туруп намаз кылма ярамай.

36. Имамгъа михрабдан тышда турма ярамай.

МУГЪАММАТФАРУКЪ АЗИМОВ

Коччакълыкъ, рагъмулукъ ва чомартлыкъ

1 « Шу аят, озлеге Маккадан гечгенлер гелгинче Мадинада яшайган ансарланы гъакъында йиберилен болган. Ансарлар озлеге гечюп гелген маккалыланы сюе болган, олар янгыз Маккадан гечюп гелгенлеге гёрсетилеген трофейлеге бакъган якъда геч гъажатлыкъны гъис этмеген, ва шо масъалада оланы гюллемеген. Оланы юреклеринде, Аллагъ мугъажирлени (гечюп гелгенлени) айрыча гёрегенине де геч кършылыгы болмаган, тюсю, ансарлар тарчыкълыкъда ва кыйыкъсытылагъан гъалда болган.

Олай да, айтылагъан кюйде, тюшюрюлген шо аят мадиналы бусурманланы гъакъында болган, огъар кюйну биширилген башын савгъат этген болганлар. Ол, шо башны кърбан этмек учун, етти уйню айланган, тек шо уйлерде яшайганлар кюйну бишген башын башгъалагъа бермекни таклиф этген, ахырда да ол, айлана туруп, биринчи уйге гелген.

Олай да, айтылагъан кюйде, тюшюрюлген шо аят башгъа мадиналыны гъакъында болган. Огъар кюнакъ гелгенде, озю учун уй кърбан бирче уй еси де ашай деп ойлашсын деп, ансар чыракъны сёндюрюп, ону алдына аш сала. Шолайлыкъда ол кюнагъын озюнден ва агълюсюнден артыкъ гёрген. Ва Къудратны Еси шо гъакъда эсгерилген аятны тюшюрюген.

Айтылагъан кюйде: «Ким озюню кюнакълары ва дин кърдашлары учун уй кърбан буса, шо рагъмулудур. Озю учун уй кърбан адам кыызганчдыр». Олай да, айтылагъан кюйде: «Кюччакъ адам, озю ач туруп, токъ адамны озюнден артыкъ гёрер». Яни, кюччакъ адам, озюню пайдасы учунгу ишлени гъисапгъа алмайлы, башгъа адам учун, озъ пайдасы учунгу ишлени кърбан этме гъадис болур. Ол ашны, башгъа гиши онча ач болмаса да, озю ашагъынча, шогъар берир.

Гъадисде булай айтыла: «**Бу дюньяда, ансарлардан къайры чомарты да, кыызганчы да болмаган халкълар бир заманда да болмаган. Гъакъ гертиси, олар барысы да чомарт ва оланы арасында кыызганчлар ёкъ.**»

Хузайфа аль-Адави асгъаба булай

хабарлагъан: «Ярмук бойлардагъы давланы вакътисинде мен узукъаримни излеме чыкъдым. Менде огъар ичме бермек учун, бироз сув бар эди. Ону кырырына етишгенде, мен огъар: «Мен сагъа ичмеге сув берейим!» – дедим, ва ол, разилигин билдирип, башы булан икрам этди. Шо мюгълет бизге сувсаплыкъдан олма турагъан адамны агъурагъаны эшитилди. Шо Хишам ибн Ас болган. Мен, узукъариме, сув-

ну огъар берейими деп сорадым, ва ол разилигин билдирип, икрам этди. Мунда Хишам, сувсаплыкъдан олма турагъан башгъа гишини агъын эшитди ва мен, шону устюне барсын деген ёрукъда икрам этди. Мен устюне етишгенде, о адам да бу дюньядан гетип битген эди. Сонг мен узукъаримни ягъына къайтдым, тек ону да сав тапмадым». Шулар, башгъаланы яшавун сакъламакъ учун, озюню напсын кърбан этгенликлени гъакъында мисаллар. Кюччакълыкъны шу журасы, озюню мал-матагъны кърбан этгенден эсе, хыйлы оърде.

«Ат-Такмила» деген китапта булай айтыла: «Эсгерилген аят Абу Тальхи аль-Ансари асгъабаны гъакъында тюшюрюлгенни гъакълыгъын исбатлай. Шо заман Пайхаммар ﷺ асгъабалагъа

багъып: «Сизин арагъыздан, озюне Аллагъ языкъсынгыр, бу адамны сыйлама болагъаныгъыз ёкъму?» – деп сораган. Шо заман Абу Тальха туруп, кюнакъ булан уюне бара ва къатынына: «Расулуллагъны кюнагъын гюрметле» – дей. Шо заман о къатын, ашама гъазирленип турагъан яшларын юхлама ятдыра ва, ярыкъны сёндюрюп, кюнакъгъа аш бере. Уй есилер, ашамай буса да, кюнакъ булан бирче

«Шо менмен», – дей, башгъасы буса, ону гери уруп: «Ол ялган айтды, лап лайыкълыбыз менмен», – дей. Сонг вакил: «Мен сизин арагъыздан лап лайыкълыгъызыны токъташдырып болмайман», – деп ва шо акъчаланы олардан биревге де бермей. Ол, къайтып гелип, болган ишни гъакъында айта. Шо заман вазир шо харжны супулар турагъан ерге бакъдыра, олар буса алимлер этген ишге бютюнлей кършы гелеген кюйде янаша. Супуланы гъариси: «Ол менден яхшы. Менден эсе ол лайыкълы!» – дей.

2. Вазир, озюню вакилини кюлуна кылычны тутдуруп, огъар: «Супулар турагъан ерге барып, олагъы: «Пача магъа сизин ёлбашчыгъызыны башын гесмекни буюргъан. Шо кимдир?» – деп сорай. Олардан бириси: «Башчы менмен», – дей, башгъасы, ону гери уруп: «Тююл менмен», – дей. Башгъаланы яшавун алда гёрюп ва ёлдашыны яшавун сакъламакъ муратда озюню кърбан этмек учун, кълганларыны барысы да шолай жавап бере. Вакил, оланы арасындан ёлбашчы ким экенни токъташдырып болмай къайтып гете ва болган ишни гъакъында айта. Сонг ону кылыч булан алимлени устюне йибере, олар да супулар этген ишге бютюнлей кършы гелеген кюйде янашалар. Вазирни шо далили пачаны далилинден эсе агъамиятлы боллуп чыгъа.

Шагъарлардагъы ва юртлардагъы мюрютлер шо замандагъы мюрютлерден эсе, озлени бютюнлей башгъачалай туту. Уллу муъмин Абу Язид аль-Бастами булай айтган: «Балхдан чыкълан кимесе жагъл менден уст болду. Ол: «Сизин учун дюньялыкъгъа арт бермекни (духл) дазусу недир?» – деп сорады. Мен: «Ашама ярайгъан затны тапсакъ, биз шону ашайбыз, тапмасакъ, чыдайбыз», – дедим. Шо жагъл: «Бизин Балхда итлер шолай эте. Биз буса, ашама ярайгъан бир зат да тапмасакъ, Аллагъгъа баракала билдиребиз, эгер де ашама ярайгъан зат тапсакъ, озюбюзден артыкълагъа беребиз», – деди.

ДАГЪЫСТАННЫ МУФТИСИ
ШАЙЫХ АГЪМАТ ГЪАЖИ АБДУЛАЕВНИ
«БЛАГОНРАВИЕ ПРАВЕДНИКОВ»
ДЕГЕН КИТАБЫНДАН

Озюнгню авлетингни унутма!

Гъалиги заманда, ата-аналар, авлетлери учун мал-матагъ топламакъ къаст булан узакъ замангъа агълюсюн де кююп, къазанма гетегени сийрек ёлугъаган иш тююл. Олар, яшланы кююп гетип, оланы лап аслу затдан – тарбияладан магърюм этегенини гъакъында ойлашмай.

Ата-ана яшгъа сингдирме болагъан кылыкъ ва рутъ байлыкъланы запасыны кыйматы, материал байлыкълардан эсе, хыйлы да агъамиятлы. Мугъаммат Пайхаммар да ﷺ, шону ташдырып, булай айтган: «**Бир ата да озюню авлетине яхшы тарбиядан артыкъ геч затны савгъат этме болмас**» (ат-Тирмизи). Неге тююл, тийишли даражада тарбиясы ёкъ

адамгъа, ону олюмюню себеби болуп токътама бола.

Умар ибн Абдулазиз жан мукъамда болганда, ону ягъына, дос-кърдашы гелип: «Гъей герти муъминлени башчысы, сени чи яшларын бар, сен буса олагъа бир зат да кюймагъансан. Олагъа варисликге бир затлар кюйма бизге сама тапшур», – дейлер. Шону гери уруп, Умар ибн Абдулазиз булай жавап берген: «Эгер олар Аллагъдан кюркъагъанлар болса, Къудратны Еси олагъа Озюню яхшылыкъларын савгъат этер: Аллагъ – таза муъминлени якълвачу. Тек эгер де олар тынглавсузлукъну ёлуна тюссе, мени мал-матагъым оланы дагъы да артыкъ адашывну себеби болуп токътар».

Озюню сыйырына бичен чалмакъ учун тавлагъа гетген адамны гёз алгъа гелтирип къарагъыз. Ол, озюню бары да гючюн салып, узакъ заман ишлей.

Уюне къайтып къараса, сыйыры оылген. Эни ол текген загъматдан не пайда бар?

Абу Жапар Мансур ёлбашчы болганда, кютламакъ учун, ону устюне кёп адамлар геле болган. Кюнакъланы арасында ол белгили алим ва ваъзачы Мукатил ибн Сулейманни гёре. Абу Жапар огъар багъып: «Гъей Мукатил, магъа ваъза-насигъат эт!» – дей. Ол: «Сагъа насигъатны мен гёрген затлардан этейими яда эшитген затлардан этейими?» – деп сораган. Ёлбашчы: «Гёрген затларынган эт!» – деген. Мукатил сёзю башлагъан: «Гъей герти муъминлени ёлбашчысы, ёлбашчы Умар ибн Абдулазиз оылген, озюнден сонг 11 яшны, мал-матагъындан 18 динарланы, шондан гебинге 5 динар, къабур учун да 4 динар харжлагъан, кълганын яшлагъа пайлагъанлар. Ёлбашчы Хишам ибн Абдуламалик

оылген, ол кюйгъан мал-матагъдан дёрт къатындан бирисине тийген харж 80 минг динаргъа токътагъан, биналаны санамагъанда. Аллагъ булан ант этемен, гъей герти муъминлени ёлбашчысы, Умар ибн Абдулазизни уланларыны бириси Къудратны Есини ёлунда 1000 атны ойлешгенни, имам ибн Абдуламаликни уланларыны бириси де ёл бойда тиленегенни гёзлерим булан гёрдюм».

Шу хабарда биз Къудратны Еси, кысыгъа болжалны ичинде адамланы гъалын, оланы бар-барлыгъындан гъасил болмайлы, нечик алышдырагъаны гёрдюк. Дюньялыкъ материал байлыкъ – геле ва гете, тек гъакълкытда инсангъа бу дюньяда ва ахыратда пайда гелтиреген зат – яхшы кылыкъ ва тарбия.

МАГЪАММАТРАСУЛ ШАГЪБАНОВ

Рагъмулукъну ва чомартлыкъны кыйматлы

1 « Бишр ибн аль-Харис булай айтган: «Кыйматлы адамгъа кырав юрекни кыатдыра».

Айтлагъан кюйде, бир керен бусурманланы ёлбашчысы Али ибн Абу Талиб йылагъан. Огъар, не зат гёнгон бузгъанлыгъында сорагъанда, ол булай жавап берген: «Мени устюме кыонаклар гелмейгенли бир жума гетди. Шо саялы Кудратны Еси мени эстик этди деп кыоркъаман».

Тапшурулган кюйде, Анас ибн Маллик асгъабула айтган: «Ожакъда кыонаклар учун айры бир уйню болмакылыгы уйден закят гысаплана».

Рагъмулукъны ва чомартлыкъны гыкындагы атив сёзлер

1. Кимесе бир алим булай айтган: «Адам магъа тилев булан бакъса, ону гери урма сыймеймен. Неге тююл, эгер ол кыйлыкълы буса, мен ону намусун сакъларман, эгер де ол намарт буса, озюню намусун ондан сакъларман».

2. Булай айтлагъан: «Кыйлыкълы адамны кыонагы да кыйлыкълы бола».

3. Ибрагим ибн Жунайд булай айтган: «Кыйлыкълы адам, гыатта ол ёлбашчы буса да, инсан гери урма тюшмейген дёрт оър кыйлыкъ бар: жыйында атасын гёргенде эретурмакъ; кыонакыгъа кыарамакъ; озюнден билим алагъан дин алимде кыулдукъ этмек; билмейген затын сорамакъ».

4. Абдуллагъ ибн Мубарак булай айтган: «Ягъ гишини мал-матгъадан гери урувну билдиреген юрекни чомартлыкъдан эсе кыйматлы».

Оз пайдасын кыурбан этивню, рагъмулукъну гыкындагы хабарлар

Бизин герти муъмин ата-бабаларыбыздан бизге олар рагъмулукъда ва чомартлыкъда етишген оър даражаланы гыкындагы хабарлар етишген.

1. Айтлагъан кюйде, Гулам Халим супулагъа бакъган якъда этген ялаябывгъа гёре халиф оланы башын гесме буюргъан. Жунайд аль-Багдадиге, ол бусурман ихтиярлыкъны (фикх) тармагыны алыми болган саялы, тиймегенлер. Ол Абу Саврны мазгъабына гёре дин ихтиярлыкъ гыкмулар чыгъара болган. Шахамгъа Раккамгъа, Ан-Нурийгъа ва дагы да адамланы бир гюбоне тиеген ягыын айтса, оланы тутганлар. Оланы алдына гёнден этилген хас халчаны яйганлар, шону устюнде гыкму чыгъарылганланы башларын гесме герек болган. Шонда ан-Нурий алгъа

чыкыган. Жаллат огъар: «Сен негер алгъасайгъанынгни билемисен?» – деп сораган. Ан-Нурий: «Мен ёлдашларым аз сама да яшагъанны сюемен», – деген. Шо заман жаллат гыйран болуп, шо гыкыда халифге айта. Халиф буса тутулганланы судьягъа (кыадиге) оланы ишин ахтарсын учун йибере. Судья фикхге гёре Абу Гюсейн Ан-Нурийге сораулар бере, ол шологъа тюз жаваплар кыайтара. Сонг ан-Нурий булай давам эте: «Сонг да, Кудратны Еси Аллагъны ону булан оър сореген кыуллары бар, олар сыйлейгенде буса, янгыз ону гыкында сыйлей». Олай да судьяны йылама борчул этген калималаны айтган. Судья, халифге

етишдирсин деп булай тапшурган: «Эгер бу адамлар адашгъанлардан буса, ер юзюнде бир де герти муъмин ёкдур».

2. Айтлагъан кюйде, Али ибн Фулайль озюню кварталындагы сатывчулардан маллар сатып алган. Огъар: «Эгер сен базаргъа баргъан бусанг, учуз маллар алма болур эдинг», – дегенлер. Шогъар ол: «Бу адамлар бизге ювукъда бизден пайда алмакъ учун токъагъан», – деп жавап берген.

3. Абул Гъасан аль-Бушанджи, гыжатханада бола туруп, озюню шакиртин чакыра ва огъар: «Мени шу гёлегимни чечип, пеленче адамгъа бер», – дей. Огъар сонг сорагъанда, ол: «Мен озюню напсыма, сонг о гёкюнню кыалмакъ бар деп, инамсызлыкъ эте эдим», – деген.

4. Кыйс ибн Саад ибн Убадугъа: «Сен озюнгден артыкъ чомарт адамны гёргенмисен?» – деп сораганлар. Ол: «Гёргенмен. Бир керен чёллюкде биз кимесе бир тиштайпаларда кыонакъ этдик. Сонг ону эри гелди. О кыатын эрине озлеге кыонаклар гелгенни айтды. Эри, тиши

тюени гелтирип союп, шо бизин учун экенни айтды. Экинчи гюн ол, бирдагы шолой тюени гелтирип союп, шону не сыйсек этме болагъаныбызны айтды. Биз: «Сен бизин учун тюнегюн сойган тюени бираз этин ашагъанбыз», – дедик. Янгур явагъангъа гёре, биз оларда экими, учюмю гюн токътама борчул болдукъ, ол буса, гъар гюн шолой эте эди. Гетме токъташгъанда, ону уюнде юз динар акъча кыюп, кыатынына: «Бизин учун эрингден гечмекни тиле», – деп, ёлгъа тюшдюк. Ёлубузну кыыашгъан заманында артыбыздан кычырагъан адамны авазын эшитдик. Ол: «Гей кыызгъанч атлылар, токътагъыз! Сиз мен этген кыонакыкыгъа багъа гестенмисиз?» – деп кычыра сонг, ол артыбыздан етишип: «Сиз, сёзсюз кюйде, кыюп гетген акъчагызыны кыайтарып алыгъыз», – деп тиледи.

5. Айтлагъан кюйде, озюню имениесине барагъанда, кимесе биревлени кабахурма тогъайыны кыырында ял алма токътай. Тогъайда кыара ренкли кыул ишлей болган. Огъар аш гелтирелер, шо заман

чалдан таба атылып ит геле ва шулагъа ювукълаша. Ол итге чапелек ташлай, ит ашай. Сонг кыул итге экинчи, учюнчю чапелеклени де ташлай. Ит шоланы да ашай. Абдуллагъ ибн Жапар, шо адамгъа кыарап, огъар: «Гей кыул, гюнде сагъа нечакы аш бериле?» – деп сорай. «Сен гёрген чакы зат (яни, уыч чапелек), – деп жавап бере ол.

Абдуллагъ, гъавасланып: «Сен итни неге озюнгден алдын гёрдюнг?» – деп сорай. Кыул: «Бу якъларда итлер ёкъ. Бу ит йыракъдан ач болуп гелген ва мен огъар аш бермей турма болмадым», – деп жавап бере. Абдуллагъ: «Бугюн не этежексен дагы?» – деп сорай... Кыул: «Бугюн мен ач туражакъман», – деп жавап бере. Шо заман Абдуллагъ ибн Жапар: «Адамлар мени чомартлыкъымны оыкелей. Бу адам буса, менден де чомарт», – деген.

Абдуллагъ ибн Жапар кыулу, бавну, ондагы бары да затны сатып ала, сонг шо кыулу да азат эте ва бу бавну да огъар савгъат эте.

6. Мутарриф ибн Шиххир булай айт-

ган: «Сизин арагъыздан бирев мен ону не буса да бир масъаласын чечгенни сюе буса, ол магъа записка берсин. Тюзюн айтса, мен биревню де бетинде чарасызлыкъдан языкъсынывну белгилерин гёрме сыймеймен».

7. Айтлагъан кюйде, кимесе бирев Гъсан ибн Али ибн Абу Талибге бир тилев этген. Гъсан огъар, 50 минг дирхем ва 500 динар бере ва гыаммал гелтир дей. О адам гыаммал булан гелгенде, Гъсан огъар, озюню опуракъларын берип, булай кыоша: «Шу мени ягъымдан гыаммалгъа берилген гыакъ болажакъ».

8. Имам аш-Шафии жан мукъамда болгъанда, булай айтган: «Кимесе шо адамгъа мени сюегимни жувгъанны буюругъуз». Амма шо адам имам аш-Шафии гечингенде йыракъда болган ва ону сюегин жувма огъар бажарылмагъан.

Шо адам сапардан кыайтгъанда, огъар имамны сёзлерин айтганлар. Ол имам аш-Шафиини языкълар этеген кытапчасын гелтирмекни тилеген. Шонда имамны 70 минг дирхемни оылчевюнде борчу бары гыкыда языкълан болган. Шо адам имам аш-Шафиини борчун теген ва: «Шо мени ону сюегин жувувум», – деген.

9. Герти муъмин Ас-Сарий ас-Скати байрамгъа уюнден чыкыгъанда кимесе бир оър кыулукъдагы адамгъа ёлугъа. Ас-Сарий ону булан сыйсунмей саллаша. Огъар: «Бу чу бек агъамиятлы адам», – дейлер. Ас-Сарий: «Мен ону тандым, тек Пайхаммардан тапшурулган кюйде: «Бусурманлардан экев бир бирине ёлукъгъанда, оланы арасында 100 рагъмулукъ пайлана: шолардан 90-ны ким артыкъ илиякылы буса, шогъар гёрсетиле». Мен де шону кеп яны огъар тийгенни сыйдум», – деген.

10. Герти муъминлени бириси булай хабарлагъан: «Бек сувукъ гюнлени бирисинде мен Бишр ибн аль-Харисни устюне гелдим ва ону энгил опуракъ гийип кыартыллагъан гыалда гёрдум. Мен огъар: «Гей Абу Наср, булай гюнлерде адамлар исси гийине, сен буса некъадар чечингенсен», – дедим. Ол: «Мен талчыкыдагы адамлар нечик авур гыалда экенни эсиме алдым. Мени буса олагъа кёмек этме имканлыкъым ёкъ эди. Шогъар гёре мен оланы сувукъгъа чыдамлыкъына пайчы болма сыйдум», – деген.

ДАГЪЫСТАННЫ МУФТИСИ
ШАЙЫХ АГЪМАТ ГЪАЖИ АБДУЛАЕВНИ
«БЛАГОНРАВИЕ ПРАВЕДНИКОВ»
ДЕГЕН КИТАБЫНДАН

Саламатлыкъ рагъмулукъгъа гелтире

Саламатлыкъ инсаниятны гёзел пайын безей. Тиштайпаны саламатлыкъ кеп-кеп белгили шаирлени ширларында йырланган. Гыакъ герти хыйлы гыадислерде де шо кылыкъны гыкында айтла. Иманы булангъы адам саламатсыз, эдепсиз, чыдамсыз болмас. Эгер де инсанда иман болмаса, Аллагъа бакъган якъда сюев де болмас, Кудратны Есине бакъган якъда сюев болмаса, иман да болмас.

Кыйсы адам да, тиштайпа буса биринчи гезикде, гыатта тыш якъдан бек исбай болса да, эгер ону низамы эдепсиз, тарбиясыз болса, ол бизге багъыйлы болмас. Шону булан бирче, бир якъдан да тергевню озюне ирия этдирме бола.

«Гъар динни озюню башгъалыгы бар, Ислам динни башгъалыгы буса ону саламатлыкъ» (Аль-Бухари)

Саламат адам башгъаланы озюне тарта буса, саламатсыз адам эки яндагылыны озюнден кыакыкыдыра. Айрокъда саламатлыкъ етишген ва етишмеген кызыланы, кыатынланы безей. Илиякылыкъ, саламатлыкъ, гёзеллик –

шулар инсаниятны тиштайпа пайыны, айрокъда бусурман тиштайпаны даражалары, шо даражалар да тиштайпаны эргшилерден айыра.

Саламат болмакъ деген зат мююшбаш болмакъ, артда кыалмакъ деген ат тююл. Чыдамлыкъ да саламатлыкъ – шо тагъымчакъ йимик, Ислам динде тиштайпаны гийинивю де дюр. Ону яшав келпети. Къалган затларда бусурман тиштайпа жамиятны гыаракатчы ортакъчысы гысапда чалышма бола. Ол биллими, англаву, кеп асарлар охугъан ва бек кыужурлу лакъырлашывчу. Ол гыаракатчы жамият чалышыву болма яда гыатта кыйсы буса да бир кыурумгъа

ёлбашчылыкъ этме де, гыаллыкъны ёлунда сатыв-алыв ишлени юретме де бола. Бизин учун Мугъамат Пайхаммарны олжасы Хадига уылгюдюр.

Шолой чалышыв Ислам динде кыатынгиши учун гери урулмай. Аслу зат ону низамы, гийинивю ва яшав гыалы шариятгъа кыаршы гелме тюшмейгенликде.

Саламат тиштайпа, саламатсыз тиштайпадан кыаршы гелме тюшмейгенликде.

Саламат болугъуз!

ХАДИЖА НУРУТДИНОВА

«Дербент – наме»

(башы алдагы номерлерде)

Гене⁶⁹ уьчюнчю гюн де муслиманлар дав этди, капирлер булан. Агъачга аркталарын да берип, капирлер де къаршы турду. Шо гюн де капирлени къырды: оьлгенлерден майдан толду, атлылар юрюмеге имкан болмайгъан ёрукъда.

Гене дёртюнчю гюн де дав этди. Шол агъачга от салып, агъачда яшырылгъан капирлени де гюйдюрдю. Муслиманланы бирлери бирлерини ягъына барып дав этди. Шо гюн кёп муслиманлар да шагъид болду⁷⁰. Отуз минг капир жагъаннамга да гирди. Шо ишге кёп пашманлыкъ этип, андан Хакъан-шагъ къачды. Гене бек тар ерге гирип токътады.

Сонгра еттинчи гюн, арслангъапланлар гимик болуп, муслиманлар аланы уьстюне юрюдю, капирлер булан дав да этди. Шол капирлер къачма да къачды, бузулма да бузулду, муслиманланы гючю булан. Шо гюн токъсан минг адам гъалек де болду⁷¹. Шо гюнде, къыркъ муслиман булан бирче⁷², Салман да, Рабиъ де⁷³ – акиси де шагъид болду. Гумра деген вилайетде болгъан оьзюни гъифз этеген⁷⁴ къалагъа Хакъан-шагъ да гирди. Сонгра Салманни да, Рабиъни де оьлтюрмекликни хабары оьзюне этишгенден сонгра, Хакъан-шагъ андан къайтды. Дербентде уьч минг гишини де токътады. Оьзю Гъанжи къалагъа гетди.

Ол муслиман шагъид болгъандан сонгра, Хакъан-шагъны вилайетына бек исилдик тюшдю, къургъакълыкъ болду, адамлагъа гъалеклик тюшмеге ювукъ болду. Оьзлени гъаибден хабар береген адамлары⁷⁵ алагъа айтды: «Сиз муслиманланы оьлген адамларын оьзлеге бермесегиз, сиз барыгъыз да гъалек болурсуз», – деп. Хакъан-шагъ аланы сёзлерин герти этип, Салманни да, Рабиъни де табутгъа да салып, муслиманлагъа йиберди. Андан сонгра алагъа бек янгур да явду. Шагъарлар да яшланды.

Сонгра, шол ишлерден сонг кёп заман гетгенден сонгра, Абдулмаликни оьгълиси Валид⁷⁶ Мадинада⁷⁷ халипа эди, Пайхамбарны тарихи етмиш йылгъа этишгенде⁷⁸. Пайхамбардан ол эшитген: «Дербент – берекетли ердир, анда ким къазават этсе, аны гюнагы гечилери», – деп. Эмди бир гюн Валид лакъыр этди оьгъланы⁷⁹ Муслим⁸⁰ булан. Валид айтды агъар: «Сен Шамгъа⁸¹ бар. Сен Шамны йигитлеринден къыркъ минг гишини гъазир эт». Атасы айтгъан ёлда Муслим аланы гъазир этди. Хабарын айтмагъа Валидге гишини де йиберди. Аны хабары этишгенден сонгра, Валид айтды Мазамирни оьгъланы Асадгъа: «Бар сен Шамгъа, мени оьгъланы Муслимге айтма да айт: шол асгерни де алып, Дербентге бар деп. Хазар капирлени къолундан Дербентни де алмагъа гъилла эт деп». Ол Асад аны ол сёзюнден муратны да англамады. Ва гене Валид айтды: «Муслимден башгъа гишиге бу сёзю сен айтма, амма айтсанг, мен сени оьлтюрюмен», – деп.

Ол Асад гелди Муслимни ягъ-

ына, аны булан сёйлемге де сёйледди. Муслим де ол ишге рази болду. Сонгра, ол гъазир этген асгер булан Муслим⁸² Дербент жигъатына чыкъды. Ёлда эки юртну да тапды Муслим: бири Жулан⁸³ деген, бири Лагъжан⁸⁴ деген. Муслим эки де юртну гюч булан алды. Сонгра Ширвангъа⁸⁵ да, Мускургъа да гелди. Муслим акисине де гъаким де къойду. Сонгра Дербентге гелди. Анда капирлени уьч минг гишиси бар эди. Кёп гюнлер аны къамады, гъеч де алып болмады. Гери къайтмагъа хыял этди танг болгъанда.

Сонгра, шо гечесинде яшыртгъындан бир гиши гелди. Ол гиши айтды: «Мен сизин Дербентге гийирирмен, Дербентни алгъандан сонгра магъа кёп малны берсегиз», – деп. Муслим де ол гиши булан ваьда этди, аны сёзюнде къабул этди.

Оьзюню уллу адамларын да чакъырып, айтды Муслим алагъа: «Алагъгъа иман да салагъан, аны савабына умут да этеген гиши – бу гиши булан Дербентге де гирсин, Дербентни алма да алсын», – деп. Алардан бирев де жавап бермедди. Сонгра Абдулазиз эретурду, оьзюню оьгъланы булан. Алар айтды Муслимге: «Биз гирербиз Дербентге аны булан, – деп. – Сен бизге хумус⁸⁶ чыгъартгъандан сонгра, гъанимат⁸⁷ берсенг», – деп. Муслим аланы сёзюнде къабул этди.

Абдулазиз алты минг гишини гъазир этди. Шо гиши булан Дербентге де барды. Дербентге яшыртгъындан къаланы къапур[сун]дан таба гирме де гирди. Капирлер булан дав да этди. Бар капирлени де оьлтюрдю. Абдулазиз бары тюшген затны да уьлешди. Хумус чыгъартгъандан сонгра, оьзю булан бирче Дербентге гирген адамлагъа Муслим де берди, шол дербентлиге оьзю ваьда этген ёлда, кёп малны.

Сонгра Муслим ой да этди Дербентни бузмакъны гъакъында. Муслим Дербентни бузмагъа да суюдю. Абдулазиз рази болмады, айтма да айтды Муслимге: «Бу къаланы сен сакъламасанг, капирлер анда кёп адамны токътатажакъ. Сонгра Эрминиягъа⁸⁸, Азарбижангъа да алар гелме де гелир», – деп. Муслим ол къаланы харап этди. Абдулазизни де Ширвангъа гъаким этди. Оьзюню вилайетына Муслим де къайтды.

Муслим оьзюню вилайетына къайтгъандан сонгра, капирлер Эрминиягъа, Азарбижангъа да чыгъады, алагъа зарар⁸⁹ да береди, муслиманлагъа зарар да береди. Шу хабар Муслимге этишгенден сонгра, Муслим Дербентни янгъртды, кёп муслиманланы да анда токътады. Эрминиягъа Убадай деген гъакимни къойду, Абдулазизни андан чыгъартгъандан сонгра.

Сонгра, бу давлар да болгъандан сонгра кёп заман гетген заманда, Абдулмалик⁹⁰ йиберди Жаррагъны оьгъланы Убайдуллагъны⁹¹ Дербентге, Пайхамбарны тарихи юзюнчю санада⁹² бар заманда, капирлер булан дав этмеге. Шол вакътиде болгъан Хакъан-шагъ да оьлдю, оьгъланы Башинги-ханны оьзюню еринде салма да салды. Эмди Убайдуллагъ, Ширвангъа

гелгенден сонгра, аны хабары Башинги-хангъа этишди. Оьзюню асгери булан сакълангъан къаланы ичинде туруп, капирлер булан бирче муслиманлагъа къара этмеге⁹³ къаст этди.

Шу хабарны бир Артаныш деген лезгилени уллусуну Убайдуллагъгъа айтды. Сонгра Убайдуллагъ, оьз нафсына ой этип, бир гече оьзюню асгери булан чыкъды. Чабакъабун⁹⁴ деген ерге этишди. Сонгра оьзюню асгерини бир табун адамларын Табассаран вилайетгъа йиберди, бир табун адамланы Хайдакъгъа йиберди, къара этмеге. Алагъа къоркъув да берди: «Эртен гюн чыгъагъан заманда гелмесегиз, уллу азапны берирмен», – деп.

Оьзюню къалгъан асгери булан Убайдуллагъ да гетди Дарвагъ⁹⁵ деген ерге. Шолай шо хабарны алып, жасус⁹⁶ этип Артанышны да йиберди Башинги-хангъа. Оьзюню асгери булан Башинги-хан да гелип, эки де асгер къаршылашды. Эки де асгер дав да этди. Убайдуллагъ айтды оьзюню асгерине: «Гъей Шам булан Иракъ агълю! Халис⁹⁷ Аллагъ учун сиз герти къазаватны этигиз. Сиз оьз ватанларыгъызгъа этишмек бир де юреклеригизге гелмесин, сизге бузулмакълыкъ тюшсе. Нечик деп айтсагъыз – сизин ватан йыракъ болмакълыкъ учун».

Эмди иш шулай болуп турагъанда, Хайдакъгъа баргъан асгер он эки минг адамны тутуп алып гелди. Шо вакътында Табассарангъа гетген асгер де къайтды, къыркъ минг адамны да тутуп алып. Эмди шо эки де ерден гелген малны асгерге уьлешгенден сонгра, муслиманланы юреклерин давгъа сагъындиргъандан сонгра, Убайдуллагъ гетди оьзюню асгери булан, капирлени уьстюне. Алар булан гъисапсыз бек дав да этди. Аллагъны кёмеги булан, ол капирлер къачма да къачды, «сиз бирлеригиз бирлеригизден айрылмагъыз» деп айта туруп. Шо гюн капирлер гъалек болду, гъисапгъа гелмеген ёрукъда.

Башинги-хан да къачды, оьзюню къалгъан асгери булан, Гъанжи къалагъа. Гъанжини агъюлерине де айтды Башинги-хан: «Ол Убайдуллагъ – бек къувватлы душмандыр. Аллагъны гъакъы учун, ол бизин мунда да къоймас», – деп. Сонг Игърангъа гетди. Аланы гъакимине де айтды шолай деп. Сонг айтды Балхаф⁹⁸ деген ерни агълюсюне де, Къызыл-Яр⁹⁹ деген ерни агълюсюне де, Гичи-Мачу¹⁰⁰ деген ерни агълюсюне де, Чумлу¹⁰¹ деген ерни агълюсюне де: «Сиз Игъранны гъакими булан бирче болугъуз. Ол гъаким де сизин булан бирче Гелбакъ тарапгъа дав этмеге барыр, – деп, – муслиманлар булан». Сонг Жаддад¹⁰² деген ерге гетди, Татаршагъаргъа¹⁰³ да барды, алагъа да айтды: «Гелбакъланы гъакими булан бирче болугъуз, – деп, – аны буюругъундан¹⁰⁴ чыкъмагъыз!» – деп. Шулай алагъа буюрукъ этгенден сонгра, оьзюню ватаны Айдалалгъа¹⁰⁵ Башинги-хан къайтды.

(давамы гелеген номерде)

69 Гене – янгъдан, дагъы да, сонг.

70 Шагъид болмакъ – дин учун юрюлеген давда жан бермек, оьлтюрюлмек, шайит болмакъ.

71 Гъалек болмакъ – оьлмек.

72 Ерли халкъны арасында юрюлеген хабарлагъа гёре, Дербентни ювугъундагъы «Къыркълар» деген зиярат ерде, шо эстерилген къыркъ бусурман булан оланы асгер башчылары гёмюлген. Амма «Къыркълардагъы» къабурлар, мунда эстерилген агъвалатлардан 300-400 йыллар геч къурулгъан къабурлар деп токъташдыра бир-бир алимлер (къара: Шихсаидов А.Р. «Ислам в средневековом Дагестане». Махачкала, 1969. 145-147 бетлер).

73 «Дербент-намени» бир-бир вариантларында «Салман ибн Рабиъа» деп бир адамны аты эсериле.

74 Гъифз этмек – якълмакъ, къорумакъ, сакълмакъ.

75 Гъаибден хабар береген адамлар – нужумчулар, юлдузланы юрюшюне-ерлешивюне къарап тележекде болагъан агъвалатланы алданокъ «билеген» адамлар, сынчылар.

76 Абдулмаликни уланы Валид – 705-715-нчи йылларда гъакимлик сюрген арап халипа (пача).

77 Тюз аты Мадин; арапланы халипалары тургъан шагъар, гъалиги Иракъны тахшагъары Багъдатны ювугъунда болгъан. VIII-нчи асруну орталарында араплар ону бузгъан.

78 Гъижратны 70-нчи йылы – христиан календары булан, 689-690-нчы йыллар.

79 Оьгъланы, оьгълиси (тюркче) – уланы, авлети.

80 Иранланы машгур таварихчиси ал-Балазурини китабында – ону аты «Маслама».

81 Шам – Сирия деген арап уьлке.

82 Текстде бу ерде «Мислим» деп янгълыш язылгъан.

83 Иранны темиркъазыкъ ягъындагы Гилян деген вилайет. «Дербент-намени» бир-бир вариантларында бу ерни аты Жул деп де ёлугъа.

84 Лагъжан – Хазар денгизни къыбла боюнда ерлешген Гилян деген вилайетны ичиндеги бир шагъарны аты, гъалиги Иранда.

85 Ширван – орта асруларда Азербайжанны темиркъазыкъ ягъында ерлешген вилайетланы бириси. Бырынгъы заманда Ширван (Шарван) Уллу Дагъыстанны топуракъларындагы бир вилайет деп гъисаплангъан.

86 Хумус (арап тилден) – беш пайдан бири деген маънада. Алгъакъда къумукъ авуз тилде бу термин «къомуз» деп де къоллана эди.

87 Гъанимат (арап сёз) – къанимат, олжа, давда елевчолеге тюшген малматалар.

88 Эрминия – бырынгъы девюрюнде, бу вилайетгъа булай топуракълар къуршала болгъан: Азербайжанны, Гуржистанны, Дагъыстанны бир-бир ер-

лери, Арран ва Арменияны ери (къара: Тер-Гевондян А.Н. «Армения и Арабский халифат». Ереван, 1977. 151-160 б.; Шихсаидов А.Р. «Ислам в средневековом Дагестане». Махачкала, 1969. 200 б.).

89 Зарар (арап сёз) – зарал.

90 Абдулмалик – 685-705-нчи йылларда гъакимлик сюрген арап халипа.

91 Убайдуллагъ – арапланы асгербашчысы Абу Убайда Жаррагъ.

92 Сана (арап сёз) – йыл. Гъижратны 100-нчи йылы – христиан календары булан 718-719-нчу йыллар.

93 Къара этмек – (эстиленген сёз) чапгъын этмек.

94 Бизге белгисиз бир ерни аты. «Дербент-намени» арапча язылгъан вариантларында – Чабанкъубу, даргичасында – Чу-Банкъубу, къазыкъмукъчасында – Жавбинкъапур, тюркчесинде – Чубинкъапу.

95 Дарвагъ – гъалиги Табасаран райондагы юрт.

96 Жасус (арапча) – тынчы, шпион.

97 Халис (арапча) – герти, таза, асил.

98 Балх болма ярай (бу алда эсерилди, 36-нчы ба-янлыкъгъа къара).

99 Бу Эндирейни ювугъунда, Акъташ озенни ягъасындагы Къызыл-яр деген ер яда гъалиги Къызылар шагъар, яда буса Темиркъазыкъ Осетиядагы гъалиги Къызылар деген юрт болма ярай. Текст мекенини токъташдырып айтма имканлыкъ бермей.

100 Кума (Гюм) озенни ягъасында, гъалиги Ставропольский крайда ерлешген бырынгъы Мажар деп белгиле ер. Гичи Мажар ва Уллу Мажар деп де эки шагъар болгъаны белгиле. Мажарда – венгр (мажар), къыпчакъ, монгол, рус, алан ва башгъа тюрлю къавумлар яшагъан.

101 Чумлу – Акъташ озенни бою булан баргъанда, Эндирейден бираз оьрдеги ерни аты. Мунда гечсув «томенлер» деп къумукъланы бир къавуму орунлашгъан. (Семёнов Н. «Туземцы Северо-востока Кавказа». Санкт-Петербург, 1895. 237 б.).

102 «Дербент-намени» башгъа вариантларында: Жулад; рус таварихлерде: Нижний Джулат деп эстериле. Бу шагъар гъалиги Къабартыда, Сююнж (Сунжа) оьзген Терикге тегюле-ген ерни гюнтувуш янын-да, гъалиги Майский деген шагъарны ювугъунда ерлешген болгъан.

103 Татаршагъар – бырынгъы Тартуп деген шагъар; орус таварихлерде: Верхний Джулат деп белгиле. Темиркъазыкъ Осетиядагы гъалиги Эльхотово деген юртну ювугъунда, Терик озенни сол ягъасында болгъан.

104 Буюрукъ – буйрукъ.

105 Хазарияны Самандар деген шагъарын араплар къолгъа алгъан сонг, Волга (Эдилсув) озенни ягъасында къурулгъан хазарланы янгы тахшагъары: Атил (Итиль); гъалиги Аштарханны ювугъунда болгъан.

– Къол булан язылмагъан, тек шагъатланы алдында айтылгъан васият герти саналамы?

– Васият къол булан ва кагъызды язылмагъан буса да, тек шагъатланы алдында авзу булан айтылгъан буса, шо тюз ва законду санала. Амма васиятны шагъатланы алдында авзу булан да айтып, кагъызда язмакъ сюннет санала. Демек, бары да ишлени бирче этмек лап яхшы болур.

Васият этиленде болагъан шагъатлар янгыз эргишилерден болмагъа герек. Олар да тебенде айтылагъан шартлагъа кыйышывлу болмагъа тарыкъ: 1. бусурман болмакъ, 2. гъакъылбалыкъ чагъына етишген болмакъ, 3. гъакъылдан тайышмагъан болмакъ, 4. къул тюзюл, эркин адам болмакъ, 5. Адилли, демек динагълю адам болмакъ.

Пеленчени адилли деп санамакъ учун шу шартлар болмагъа тарыкъ:

1. Авур гюнагъланы этмекден сакъланып болмакъ. Шоланы арасына ички ичив, асламчылыкъ (риба), ата-анагъа тынгламайгъанлыкъ, донгуз эт ашав ва шоллай башгъалары гире.

2. Гиччи гюнагъланы даим этмекден сакъланмакъ. Шоланы арасына опуракъ ва къаркъара учун нажжасны къолламакъ, аврат ерлени ачмакълыкъ, сатыв этегенде малны кемчилигин яшырып, бусурман гишиге уьч гюнден артыкъ хатири къалыв ва шо кюйдеги озгелери. Гиччи гюнагъланы даим этив шону уллу гюнагъгъа айландыра. Эгер кимесе бирев гич-

чи гюнагъланы даим эте буса да, тек ону ибадаты шолардан артыкъ буса, ол да адилли адамланы арасына гире ва васият этиленде шагъат болмагъа бола.

3. Шо адамны иманы тюз болмагъа тарыкъ ва шо саялы динге янгылыкълар гийиртегенни шагъаты къабул этилмей. Масала, ол адам алимлени кёбюсю гысапп этеген кюйге (иджма) къаршы чыгъа буса. Олай да къайсы буса да бир асгъабагъа къаршы сёз айтагъанни шагъаты да къабул этилмей. Олайланы арасына бир-бир шиитлер, вагъгъабылар ва шоллай озгелер гире.

4. Шо адам намуслу болмагъа тарыкъ. Мисал учун, шагъаты саналмай, эгер юрюй туруп кёп ашайгъан ва ичеген адам буса. Олай да жамият ерлерде яланбаш айланагъан гиши буса, къысгъа энгилли гёлек яда шорталар гиеген адам буса, ят адамланы алдында къатынын оьбе буса, оьз даражасына кыйышмайгъан опуракъны гие буса, маъналы ва герекли ишлени кююп шахмат кёп ойнай буса.

Гъалиги вакътиге бир-бир бусурманлар машгъул болмагъа герекли ишлер булан авара болмай. Кёплер билме де билмей васиятны язгъандан къайры ону шагъатланы алдында белгилемеге де герекни. Биле буса, шагъат гысапгъа тийишли тюзюл адамланы чакъырып кюя.

– Рызкъы артсын ва берекет болсун учун Къуръанны къайсы сураларын охумагъа, къайсы дуалар, алгъышлар тилемеге тарыкъ? Олай да шо яхшылыкълардан къуру къалмас учун не затдан сакъланмагъа тарыкъ?

– Башлап рызкъы артмакъны себеплерин эсгерейик. Садагъа оьлешив. Эрте турмакъ. Арив язмакъ. Йымьшакъ ва англашылагъан кюйде сёйлемек. Намазны иманлы кюйде къылмакъ, бары да этилмеге герекли ва сюннет ишлени къутгъармайлы. Зуа намаз къылмакъ. «Аль-Вакъия» сураны охумакъ (айрокъда ахшам намаздан сонг). «Аль-Мульк», «Аль-Музаммиль», «Валляй-лиизаягъша», «Алям нашрахлака» сураланы охумакъ. Даим намаз жувунгъан кюйде болмакъ. Уйде витру намазны къылмакъ. Эртенги намазны алдындагъы сюннет намазны уйде къылмакъ.

Витру намаздан сонг дюньялыкъ темалагъа хабардан сакъланмакъ. Къатын яда магърам йимик къатынгишилени арасында гъажатлыкъ ёкъ буса узакъ турмакъдан сакъланмакъ. Бош хабарлардан сакъланмакъ. Жума гюн 70 керен бу дуаны охумакъ:

لهم اغتنى بحلالك عن حرامك وفضلك عنمن سواك

«Аллагъумма агънини бихАлалика анХАрамика, вакъфини бифазлика аммансивака»

Рызкъыны кемитеген себеплер. Гюнагъ ишлер этмек, айрокъда ялгъан айтыв. Эртен намазны вакътисинде юхламакъ, узакъ юхламакъ (8 сагъатдан артыкъ), яп-ялангъач юхламакъ (авратын яшырмай). Сувъяравун эре туруп этмек. Жунуб гъалда бола туруп (киринмеге борч болгъан гъал) ашамакъ. Хырына таянып аша-

макъ. Ашалмай къалгъан ашны пешемейгенлик. Самурсакъны яда согъанны къабугъун яллатмакъ. Къумач гесек булан сибирмек.

Гече сибирмек. Узакъ заман уйню сибирмей кюймакъ. Уллу, эсли адамланы алдында эдепсиз кюйде алда юрюмек. Ата-анасына атын айтмакъ. Эшик посагъаны хырларына таянмакъ. Гъажатханада намаз жувунмакъ. Уьстюндеги опуракъны тикмек. Сувлу бетин опурагъы булан сибирмек. Уйде мьяма авну кюймакъ. Намаз кылам кюймакъ. Намаз кылагъанда сабурлукъ-саламатлыкъны сакъламай кюймакъ. Эртенюкъ базаргъа барып, гече-геч ондан къайтмакъ. Авлетлери не яман дуа этмек. Ата-анасына яхшы дуа этмей кюймакъ. Савут-саба-

ны уьстюн япмай кюймакъ. Майчыракъны отун уьфюрюп сёндюрмек. Сынгъан къалам булан язмакъ. Сынгъан таракъ булан башын тарамакъ. Олтургъан кюйде башына чалма байламакъ. Эрте тургъан кюйде шалбарын гиймек. Къызгъанчылыкъ. Оьте артыкъ малын харжламакъдан сакъланыв. И с р а п ч ы л ы к ь . Э р и н ч е к л и к . Ш а р и а т и л м у л а г ь а г ь ю р м е т э т м е й г е н л и к .

– Сорав алынагъан Гюнге инанмайгъан адам кимге санала?

– Ыар бусурман эргиши ва къатынгиши Сорав алынагъан Гюнге инанмагъа герек. Сорав алы-

нагъан Гюнге инанмайяда инкар эте буса, капирликге тарый. Шолайлыкълардан Аллагъ сакъласын!

– Гюнагъсыз оьлтюрюлген гишини гюнагълары ону оьлтюргенге чыгъа, деп эшитген эдим. Шо тюзюм?

– Пайхаммар ﷺ булай айтгъан: «Ким болса да дин къардашын къыйыкъсыгъан буса, шо саялы ондан гечмекни тилесин ва терс кюйде еслик этгенин дирхамлар да, динарлар да болмажакъ Гюн етишгинче къайтарсын».

Зулму этген гишини яхшы ишлери кыйыкъсыгъылгъангъа этилген заралны оьлчевюне гёре бериле.

Яратгъаныбыз Оьз рагъмулугъуна гёре, тоьба этген къулларын гече, оланы гюнагъларыны уллулугъуна ва кёплюгюне къарамайлы. Аллагъу тала адамлар бир-бирини алдындагъы этген гюнагъларын, олар оьзлер разиликге гелмей туруп, гечмей.

Шо саялы Сорав

Гюн Есибиз Аллагъ Оьз къулун адамланы алдына салып, ол зулму этген адамлагъа гюнагълыдан борчун къайтармакъны буюражакъ. О заман шо къул: «Гей мени Есим! Дюньялыкъ мал ёкъ чу, алгъанымны нечик къайтармагъа болурман?» – деп айтажакъ. Шо заман Аллагъ малайиклеге ол адамны яхшы ишлерин зулму этилген адамгъа бермекни буюражакъ. Яхшы ишлер берилип битгенде, малайиклер Есибизге булай багъажакъ: «Гей Аллагъ! Бу адамны яхшы ишлери битген, борчлары буса берилип битмеген». О заман Есибиз Аллагъ булай дежек: «Борчуларыны яман ишлерин огъар язгыгъыз ва сонг жагъан немге узатыгъыз».

Рузнама

Ноябрь

Гюн лер	Эртенги	Гюн тувув	Тюш	Экинни яссы	Ахшам	Яссы
1	04:45	06:21	11:35	14:20	16:44	18:14
2	04:46	06:23	11:35	14:19	16:43	18:13
4	04:49	06:25	11:35	14:17	16:40	18:10
6	04:51	06:28	11:35	14:15	16:38	18:08
8	04:53	06:30	11:35	14:13	16:36	18:06
10	04:55	06:33	11:35	14:12	16:33	18:03
12	04:58	06:35	11:36	14:10	16:31	18:01
14	05:00	06:38	11:36	14:08	16:29	17:59
16	05:02	06:41	11:36	14:07	16:28	17:58
18	05:04	06:43	11:37	14:06	16:26	17:56
20	05:06	06:46	11:37	14:04	16:24	17:54
22	05:08	06:48	11:38	14:03	16:23	17:53
24	05:10	06:50	11:38	14:02	16:22	17:52
26	05:12	06:53	11:39	14:01	16:20	17:50
28	05:14	06:55	11:39	14:01	16:19	17:49
30	05:16	06:57	11:40	14:00	16:19	17:49

Аявлу охувчулар, "Мобильный байлавлукъ" деген рубрикабызгъа SMS-лер геле. Тюпде шоланы беребиз. Шолагъа сиз де язмагъа боласыз. Бизин номерибиз: 8928-800-01-97

Учредитель
Благотворительный фонд «Путь».
Газета печатается по согласованию и одобрению Духовного управления мусульман Дагестана

Редакционный совет
Председатель редакционного совета муфтий РД
Ахмад-хаджи АБДУЛАЕВ

Главный редактор
Абдул-Азиз МИЧИГИШЕВ

Канонический редактор
Абдулла АДЖИМОЛЛАЕВ

Дизайн, вёрстка
Мухаммад МУСАЕВ
Иса ОМАРОВ

Менеджер
Абдусабир АХМЕДОВ

Газета зарегистрирована Федеральной службой по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций.

Свидетельство о регистрации ПИ № ФС 77-42079 от 24 сентября 2010 г.
Индекс 51325
При перепечатке ссылка обязательна.

Набрано и сверстано на компьютерной базе газеты «Ас-Салам». Отпечатано в ООО «Дом печати» по адресу: пр-т Акушинского, 20. Заказ № _____

Сдано в печать: (график) 30 сентября 2016 г. в 17:00 (факт) 30 сентября 2016 г. в 17:00

Тираж 2 850 экз.

Адрес редакции:
367027, РД, г. Махачкала, проспект Акушинского, 5-я линия, 19. Телефон редакции: 8-928-530-59-70.

Подписка и доставка по г. Махачкале: 914-222. по Республике Дагестан: 8-988-699-28-24.

E-mail: assalamweb@gmail.com
www.assalam.ru